

יונתן האורד

”אל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנְּעָר”

הלכה ומוסר אצל עבריינות מין בקטינים

When we grew up and went to school,
there were certain teachers who would
hurt the children any way they could.¹

ההלכות שאבקש לעסוק בהן הן הלכות שמכבידות על הנפש ואינן קלות לשופט, לדיין או לפוסק; ועל אחת כמה וכמה שאין הן קלות לכתיבה. שקלתי בפלס

* צור מחצבתו של מאמר זה בשיעור פרשת שבוע שהועבר בשבת משפטים תשע”ה בקהילת ‘שבת בבוקר’ בירושלים, והוא נמסר עתה לדפוס יותר משנה לאחר שנסתיימה כתיבתו. במשך תקופת הביניים נתחדשו כמה עובדות, והשתדלתי במידת האפשר לעדכן את הנתונים, הן האקטואליים והן הקרימינולוגיים.

רבים וטובים עזרוני בשלבים שונים של הדברים מרגע המחשבה ועד להבאה לדפוס. ברצוני להודות לעו”ד עדי עוזו, שברוב טובה חלקה לי מחכמתה בכמה ענייני משפט, והריני מאחל לה הצלחה בהשלמת מחקרה ופרסומו לתועלת הרבים; לדידי עו”ד שרה ויינברג, גבריאל אבן-צור ושיר נידם על קריאת טיוטות ראשונות, על תוספות והערות בכתב ובעל פה ועל מתן קישורים והפניות מפעם לפעם בנוגע לחומרים חשובים; ולידי ושותפי לדירה, תמיר קרקסון, ששיתף בידי חומרים שנקרו בדרכו. לזוגתי היקרה, ליאור שפירא, אני מבקש להודות גם על התמיכה ארוכת החודשים ועל הדרבון המתמיד לכתיבת מאמר זה בעתות של קושי וחוסר רצון, וגם שהמציאה בידי אפנייה תלמודית חשובה משום מו”ר הלל בייטנר. ואחרונים חביבים, אפריון נמטינהו למו”ר הרב דוד ביגמן ולידי העורך אביעד עברון על תבונתם הרבה שחלקו לי לכל אורך הדרך בשיפור תבניתו וטיעונו של המאמר. ברך ה’ חילם ופעל ידם תרצה. כל המשגים במאמר הלא המה באחריותי הבלעדית.

כתבי יד תלמודיים הובאו (בין סוגרים רבועים) לפי מספריהם בקטלוג של י’ זוסמן, **אוצר כתבי יד תלמודיים**, ירושלים תשע”ב (משנה, תוספתא, בבלי וירושלמי). ככלל, הציטוטים הובאו מתוך עדי הנוסח המובחרים, ומראי המקום לפי הנהוג במהדורות המודפסות.

1 Pink Floyd, “The Happiest Days of our Lives”, *The Wall* (1979)

מילים ופסקות במאזנים לראות אם יעלו יפה אם לאו. במחוזות המרשתת מנהג הוא להזהיר את הקוראים מפני תכנים שקשה לקוראם או לשומעם, ואף כאן אעשה כן: ענייני פגיעה מינית בקטינים היא מן הדברים הקשים והנוראים שיכול אדם להחשף אליהם, בין בכתב ועל אחת כמה וכמה בהיכרות אישית. ידעו נא הקוראים, אפוא, כיצד לכוון נכונה את ליבן למקרא הדברים.

א. "דהוה פשע בינוקי" – הסוגיה ופירושה

שנינו בפרק 'השולח':

אמ' אממר הילכת' אפי' למאן דא' נדר שהודר ברבים יש לו הפרה על דעת רבים אין לו הפרה הני מילי לדבר הרשות אבל לדבר מצוה יש לו הפרה כי הא דההיא מקרי דרדקי דאדריה רב אחא דהוה פשע בינוקי² ואהדריה רבינא משום דלא הוה משכח דדייק כוותיה.³

בשלושה מקומות כבאגב אורחא מסופר הסיפור הזה, וכולם בתוככי סוגיה העוסקת בשאלה על אודות נדר שהודר ברבים, אם יש לו הפרה אם לאו. ונראה שהאוקימתא המצוטטת כאן עולה יפה: נדר שהודר בנוכחות רבים חלש הוא מנדר שהודר על דעתם של רבים. כוח רב נתון בידי הרבים בסוגיה, עד כדי כך שנדר שהודר בהסכמתם וברצונם אינו ניתן להפרה. אלא שעונה הגמרא: דברים אלו אינם אמורים אלא במקרה של רשות; במקרה כמו שלנו, מקרה מצווה – ניתן להפר את הנדר, אפילו אם הוא הודר על דעת רבים. ופירוש הדברים שהודר המקרי דרדקי על דעת רבים שלא ילמדם עוד; ולאחר שהביאו מלמד אחר תחתיו שלא דייק כמותו, הפר רבינא את הנדר שהדיר רב אחא על דעת רבים – משום שאותו דיוק הוא בבחינת דבר מצווה, והשיב את המקרי דרדקי לתפקידו. מה עשה אותו מקרי דרדקי? הגמרא אינה מפרשת, ודי לה שרמזה במילים

2 לא מחוור מהלשון מה טווח הגילאים. M. Sokoloff, *A Dictionary of Jewish Babylonian Aramaic*, of the Talmudic and Geonic Periods, Ramat Gan 2002, pp. 537b–538a, ערך "ינוקא", מביא טווח רחב של משמעויות החל ב"infant" (בבלי שבת, קלו ע"א: "אתיליד ליה ההוא ינוקא"), המשך בילד קטן (בבלי סנהדרין, קי ע"ב, בשם רבי עקיבא: "שכן קורין בכרכי הים לינוקא פתיא"; סוכה, ה ע"ב, בשם ר' אבהו: "שכן בבבל קורין לינוקא רביא"), ועד רבי מאיר שנסמך בצעירותו (אגרת רב שרירא גאון, מהדורת ליון, עמ' 13, בנוסח הצרפתי: "וסמכיה רבי עקיבה ואע"ג דינוק הוה").

3 בבלי גיטין, לו ע"א (לפי כתב־יד וטיקן, הספרייה האפוסטולית, ebr. 130 [7405]); בכורות, מו ע"א; מכות, טז ע"ב.

”דהוה פֿשעֿן“. רש״י פירש על אתר: ”חובטן יותר מדאי“, וכן במכות; ובבכורות לשון קשה יותר: ”מלקה אותן ומתים“. ואילו הריטב”א מפרש בלשון אחרת:

כי הא דהוא מיקרי דרדקי דאדריה רב אחא לאבות התינוקות⁴ משום דהוי פשע בינוקי. פירש רש״י ז”ל שהיה מכה אותם יותר מדאי, ולא אתי לישנא שפיר לפירוש הזה דלא מיקרי פשיעה אלא מילי דאתי ממילא, והנכון דהוה פשע שלא היה קובע יפה בלימודיהם והיו מתבטלים או שלא היה מדקדק לתקן טעותיהם.⁵

רוצה לומר, אין הפשיעה של אותו מקרי דרדקי עניין של אלימות, אלא שלא מילא את תפקידו כהוגן,⁶ שהיה צריך להקפיד עליהם שידקדקו בהגיתם. ברם, אין להקל בחשיבותו של לימוד התורה המדוקדק; העדויות ההלכתיות וההיסטוריות כאחת מלמדות אותנו שהשינון והדווקנות היו כורח המציאות של כל תלמיד חכם כבר בימי התנאים.⁷ ואם בתורה שבעל פה כך, על אחת כמה וכמה בתורה שבכתב, שהיו הראשונים ”סופרים כל האותיות שבתורה“,⁸ ואף אחרונים שבהם – מצינו עדות עד כמה היו מקפידים בענייני כתיב, וכן חסרות ויתרות. הראב”ע מספר לנו בפירושו לתורה:

ראיתי ספרים שבדקום חכמי טבריה ונשבעו חמשה עשר מזקניהם, ששלש

4 מילים אלו ליתא בבבלי בכל עדי הנוסח שבידינו. ואפשר שזוהי תחיבה (אינטרפולציה) של הריטב”א לבאר מיהם ה”רבים” שעל דעתם הודר. ראו גם חידושי מכתביד לגיטין לו ע”א (הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשס”ט, עמ’ רנה): ”ומאי טעמה אדריה משום כי היכי דלא ליסמכו אבהאתא דינוקי עליה, אלא לותבו [בנייהו] גבי אחרינה דגריס ולא פשע, ואהדריה רבינא דלא אישכתח דדייק כוותיה“.

5 חידושי הריטב”א, מכות טז ע”ב.

6 הלשון ”דלא איקרי פשיעה אלא מילי דאתי ממילא“ רומזת על הבנת הלשון ”דהוי פשע“ לפי הקטגוריה ההלכתית של ’פשיעה’, שמשמעה גרימת נזק מדעת מתוך מעילה בתפקיד (ראו י’ שכטר, **אוצר התלמוד**, תל אביב תשכ”ב, עמ’ 315, בערכה); אף שהדוגמאות שמובאות שם ובבבלי מתייחסות לשומר. נראה שהריטב”א דייק בתפקידו של ה’מקרי דרדקי’ וראה לפרש את הפשיעה ביחס לשיטות ההוראה שלו, שלה היה מקפיד על התינוקות.

7 מעט חומר מאלף על תורה שבעלפה ראו אצל א’ בנדויד, **לשון מקרא ולשון חכמים**, ירושלים תשכ”ז, עמ’ 101–105; ש’ ליברמן, ”פרסומה של המשנה“, **יונית ויונות בארץ ישראל**,² ירושלים תשמ”ד, עמ’ 214–215; י’ זוסמן, ”תורה שבעל פה“ כפשוטה כמשמעה – כוחו של קוצו של יו”ד, **מחקרי תלמוד** ג (תשס”ה), עמ’ 239–258 (ובעיקר עמ’ 240, הערה 51; עמ’ 243, הערות 59, 61; עמ’ 245, הערות 1, 2; עמ’ 252, הערה 30; עמ’ 255, הערה 39).

8 בבלי קידושין, ל ע”א.

פעמים הסתכלו כל מלה וכל נקודה, וכל מלא וכל חסר והנה כתיב יו"ד במלת תיעשה. ולא מצאתי ככה בספרי ספרד וצרפת ומעבר לי. ⁹

ומכאן עולים ומתבהרים בפנינו דרכי המלמדים, ועד כמה נדרשו התינוקות לדקדק בשעת לימודם. ואין צריך להרחיק אלף וחמש מאות שנה למצוא חינוך אלים; הרי דור ושניים אחורה הורינו וסבינו יכולים לספר לנו על מורים שהיו מפליאים בהם מכותיהם. דעה חינוכית זו, המתירה את הרסנים על זרועותיו של המלמד, אינה עולה בקנה אחד עם אמנת זכויות הילד של האו"ם, ולפיכך היא נאסרה בחוק הישראלי. ¹⁰ עם זאת, לא תמיד היו מקובלות נורמות אלה, וברור שלעיתים שכרה של גישה קפדנית זו בצידה, אפילו אם מקובלים אנו ש"לא הקופדן מלמד". כך למשל נתלבטו חכמים בנוגע למעמדו של ה'גורס' ומשקלו של הדיוק:

ואמ' רבא: האי מקרי דרדקי דגריס, ואיכא אחרינא דגריס טפי, לא מסלקינן ליה. ¹¹ מאי טע' דילמ' אתי לאירשולי. רב דימי מנהרדעא אמ': כל שכן דגריס, מאי טע' קנאת סופרים תרבה חכמה. ואמ' רבא: הני בתרי מקרי דרדקי, חד גריס ולא דאיק וחד דאיק ולא גריס – מותבינן גריס ולא דאיק, ושבשתא ממילא נפקא. רב דימי מנהרדעא א': מותבינן לדאיק ולא גריס, דשבשתא [כיון] ¹² דעל על. ¹³

מחלוקת רבא ורב דימי נסובה על משקלן היחסי של התכונות הרצויות בפדגוג, אם 'גריס' שלמד תורה הרבה חפצנו, או שמא ב'דאיק', שאינו משבש את

9 ראב"ע, פירוש (הארוך) לשמות כ"ה, לא. הובא אצל נ' אלוני, **הבלשנות העברית בטבריה**, ירושלים תשנ"ה, עמ' 20. שם ההפניה היא לפרק כ"ב ולא לפרק כ"ה, אפשר משום שלא עברו חמשה עשר מזקני טבריה על ספרו להגיהו. תיבה זו היא אחד משישה מקומות שבהם חלוק נוסח האשכנזים (רמ"ה-אר"ת) על נוסח התימנים, ויש לו הכרעה (חסר יו"ד). ראו מ' ברויאר, **כתר ארם צובה והנוסח המקובל של המקרא**, ירושלים תשל"ז, עמ' 77; י' עופר,

"כתר ארם צובה לאור רשימותיו של מ"ד קאסוטו" **ספונות** יט (ס"ח ד; תשמ"ט), עמ' 309.
10 למשל: חוק זכויות התלמיד, התשס"ה-2004 (תיקון); ע"פ 5224/97, מדינת ישראל נ' מרבית עבד אלגני, עמ' 192-193; ע"פ 4405/94, מדינת ישראל נ' רחל שדה אור, עמ' 381-383.

11 רוצה לומר, לא מסלקינן ליה למקרי דרדקי קמא, דלא גריס כאחריתי.
12 הגהתי לפי רוב עדים. מילה זו חסרה רק בכתב"ד מינכן, ספריית המדינה, Cod. hebr. 95 [7204], ובכתב"היד שלנו.

13 בבלי בבא בתרא, כא ע"א, לפי כתב"ד המבורג, ספריית המדינה והאוניברסיטה, Cod. hebr. 19 (קטלוג שטיינשניידר, 165) [7106].

קריאתו בתורה.¹⁴ רבא מאמין שדרכן של טעויות ליבטל מפני הקריאה הנכונה, ואילו רב דימי סובר ההפך: שדי לנו במדקדק אחד שאינו הוגה את המילים כשורה וסופו של השיבוש להשתרש בקרב דור שלם של תלמידים. לראיה מובא הסבר מפני מה יואב בן צרויה הרג את כל זכרי אדום:

“כי ששה¹⁵ חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום”. כי אתא לקמיה דדוד אמ’ ליה: מאי טע’ עבדת הכי, דקטלת זכרים ושבקת לנקבות? אמ’ ליה: דכת’ “תמ[חה] את זכר עמלק”. אמ’ ליה: והא אנן זכר קרינן! אמ’ ליה: אנא ‘זכר’ אקריון. אזל שיליה לרביה, אמ’ ליה: היכי אקריתן? אמ’ ליה: “תמחה את זכר עמלק”. שקל ספסירא ובעא למקטליה. אמ’ ליה: אמאי? אמ’ ליה: דכת’ “ארור עשה מלאכת ה’ רמיה”.¹⁶ אמ’ ליה: שבקיה להווא גברא בארור. אמ’ ליה: כת’ “ארור מונע חרבו מדם”.¹⁷

לפי המסופר, נראה שנתלבט יואב כיצד יש להגות את המילה,¹⁸ והבדל קל

14 מדובר במלמדי תורה שבכתב בבתי הספר (“מקרי”), ולא במלמדי תורה שבעל פה בבתי מדרשות (“מתני”).

15 בספרים שלנו: “כי שֵׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשָׁב שָׁם יוֹאֵב וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד הַכְרִית כָּל זָכָר בְּאֲדוּם” (מלכים א’ י”א, טז), וכן בדפוסים הבבלי (הגהה על פי המסורה?). אך רוב כתבייד שלבבלי: “ששה”, ונוסח זה מתועד למיטב ידיעתי רק בכתביד קניקוט מס’ 89 (הוא כתביד קמברידג’, ספריית האוניברסיטה, Mm 5.27). ראו במהדורת קניקוט על אתר.

16 השמטתי את סוף הפסוק “וְאַרְוֹר מִנְעַ חַרְבּוֹ מִדָּם” (ירמיהו מ”ח, י) לפי שאר כתבייד, שכן אינו חלק מן הדרשה.

17 בבלי בבא בתרא, כא ע”א–ע”ב. לפי כתביד המבורג הנ”ל.

18 בהגהות הב”ח: “זכר קרינן, א”ל זכר אקריון”, וראשית הדברים כנראה בדברי אליהו הלוי אשכנזי (ר’ אליהו בחור) בספרו ‘מסורת המסורת’, ראו: C. D. Ginsburg, *The Massoreth Ha-* Massoreth of Elias Levita, London 1867, p. 128. אולם כבר העמידו חכמים את הסברא שהיכוח נסב ככל הנראה על ההגיה זָכָר (בצירי, כלומר: לשון זיכרון) אל מול זָכָר (בסגול, כלומר: לשון הזכרים). ראו י”ש פנקובר, על זמן חיבורם של ספר הזוהר וספר הבהיר: תולדות תולדות סימני הניקוד והטעמים המקראיים ככלי לתיארוך של ספרי קבלה, לוס אנג’לס תשע”א, עמ’ 12, הערה 15, ודברים שהביא בשם מ’ גושןגוטשטיין. אולם כבר העיר על זה ר’ משולם ראטה בעל שו”ת ‘קול מבשר’ (ראו דברי מ’ ברויאר, “מקראות שיש להם הכרע”, מגדים י [תש”ן], עמ’ 103); ועוד לפניו העיר על כך שלמה ידידיה נורצי, בעל ‘גדר פרץ’ (המכונה ‘מנחת ש”י’) על הפסוק “תמחה את זכר עמלק” (דברים כ”ה, יט), בשם חידושי הרשב”א והר”ן לבבא בתרא על אתר (אף על פי שאפשר לפרש דבריהם “בסגול” לאפוקי קמץ [ולא לאפוקי צירי], לפי שהיו ספרים שבהם נקוד בסגול, והשוו ספר השרשים לרד”ק, ערך “זכר” [מהדורת לברכט וביזנטל, ברלין 1847, עמ’ קעד; וצריך עיון בנוסח דבריו שם. השוו

שבניקוד, אשר בלבב בין הזכרים לזיכרון, הביא לידי הרג של כל זכרי אדום. לפיכך, סובר רב דימי מנהרדעא, ראוי להעמיד מדקדק שלא גורס הרבה, שמא ישתרש השיבוש בפיות התלמידים ונמצאנו מביאים אסון על העם.

ולפיכך מתבארות הגישות שעומדות מאחורי שני הקולות השונים בסוגיין, המיוצגות במעשיהם של רב אחא ורבינא. אם לפרש כדעת רש"י שמדובר במעשי אלימות – הרי ברורים מעשיו של רב אחא, שאי אפשר לתת למלמד כזה ללמד תינוקות. ולא רק את אלה שלימד, אלא כדברי רש"י "דאדריה – שלא ילמד עוד תינוקות", שנתנו לו 'אות קין' על מעשיו הנפשעים. ואילו לשיטת רבינא, מעלתו של המדקדק כ'דאיך' היא כה גבוהה עד שאפילו במחיר של התנהגות פושעת כלפי תלמידים, אין מקום להכניס שיבושים לתוך מסורת הקריאה בתורה. ואף אמר רב יהודה אמר רב: "בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתם בידם בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתם בידם".¹⁹ לכן משום ש'לדבר מצווה' הוא, יכול היה רבינא להשיב את המלמד למקומו.

עוד אפשר לפרש בסוגיין מדין מה שאמר רבינא במקום אחר. בפרק 'ואלו הן הגולין' שינונו לשיטת אבא שאול ש"מ[ה] חטבת עצים רשות"²⁰ – יצא האב המכה את בנו והרב הרודה בתלמידו ושלוח בית דין.²¹ ובבבלי הקשה רבינא לפני רבא: "ואמאי? לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה קא עביד,²² השתא נמי לאו מצוה קא עביד?", אלא שתירץ (רבינא!) ש"התם אע"ג דגמיר, נמי מצוה קא עביד – דכת' 'יִסֵּר בְּנֵךְ וַיְנַיֶּחֶךָ וַיִּתֵּן מִעֲדָנִים לְנַפְשֶׁךָ' (משלי כ"ט, יז)."²³ דהיינו שיטת רבינא היא שהכאת בן ורדייה בתלמיד הן מצווה אפילו בלא היזקקות לשאלת טיב לימודו של הבן. ומכאן עולה ההסבר למעשה רבינא בסוגיין (לפחות כשיטת

דבריו במכלול, מהדורת ריטטענבערג, ליק תרכ"ב, קמט ע"ב]. וראו מהדורת צ' בצר ל'מנחת ש"י על התורה, ירושלים תשס"ה, עמ' 366, ובמובאות שם לשורה 176.

19 בבלי עירובין, נג ע"א.

20 לשון זו קאי א'וְאִשֶּׁר יָבֵא אֶת רֵעֵהוּ בַיַּעַר' (דברים י"ט, ה).

21 משנה, מכות ב, ב.

22 קושיה זו מהדהדת עם הקושיה שלפניה: שמא אין הכוונה לחטבת עצים של רשות אלא לחטבה של מצווה, כגון עצי סוכה או עצי המערכה. תשובתו של רבא הייתה שכשם שמי שמוצא עצים חטובים יוצא ידי חובת סוכה ומערכה, הרי שהחטבה עצמה אינה מצווה. לפיכך גוזר רבינא היקש לעניין הכאה ורדייה שאפשר היה לפרשן כאילו אינן מצווה בעצמן, אלא הן תלויות במידת לימודו של הבן או התלמיד.

23 בבלי מכות, ח ע"א, על פי כתב־יד ירושלים, יד הרב הרצוג 1 [7837].

רש"י): אפשר לומר שהשיב את המקרי דרדקי למקומו לא רק משום שהיה דיין יותר מהמקרי דרדקי השני כסתמא דתלמוד, אלא שעמדתו של רבינא היא שהכאת התלמידים היא מצווה ממש. ולא רק זאת, אלא נראה שלשיטתו אפילו אם מכה אותן ומתים (כפרש"י בבכורות הנ"ל) – הרי זו מצווה, שכן הדברים אמורים במקרה של האב והרב הגולים.²⁴

ב. שיטת ה'משנה הלכות' וקשייה

ב'הלכות מאבד ממון חבירו בידים ומוסר ומלשין', כתב המחבר (דבריו סומנו באות דגושה; והגהות הרמ"א באות רגילה):

אסור למסור לישראל ביד גוים בין בגופו בין בממונו ואפילו היה רשע ובעל עבירות ואפילו היה מיצר לו ומצער. הגה: ודוקא בדברים בעלמא אבל אם מסרו מותר למסרו דהרי יוכל להרגו בדין במקום שיש חשש שיחזור וימסרו או אם אי אפשר להציל עצמו בדרך אחר אבל אם אפשר להציל עצמו בדרך אחר הוי כשנים שמסרו זה את זה וכל מי שהפסיד חבירו יותר חייב לשלם המותר בנזק שלם. וכל המוסר ישראל ביד גוים בין בגופו בין בממונו אין לו חלק לעולם הבא.²⁵

בהלכה זו נתלו שאלות בנוגע לשאלת מיקום 'כיבוס הכביסה המלוכלכת' במקרים של עברות פנים-קהילתיות. שכן מצד אחד בשעה שגוף כלשהו משמש רשות שופטת של עצמו, יש חשש גדול ל"לא תפיר פנים" (דברים ט"ז, יט); ומצד שני אם חל דין מסירה אזי ערכאות הגויים עלולות להתעמר באדם שנמסר לרשותם. לשון המחבר "ואפילו היה רשע ובעל עבירות" רומזת שגם במקרים שבהם יש הצדקה של ממש למסור את האדם לרשויות, אין עושים כן.

בטרם אציג את התשובות בנושא הזה, ראוי להעיר כי כמה סוגיות שונות נכרכו בחדא מחתא פה: מהן שנוגעות לאיסורי עריות ומהן לאלימות פיזית שאין בה רכיב מיני; מהן במסגרת המשפחה ומהן במסגרת חינוכית. ובשעה שאני מבקש להתמקד בפגיעות מיניות של מורים בתלמידיהם, אין בכך משום להקל באב הבא על בתו, באם המכה את בנה, או כל כיוצא בזה. אלו ואלו דיני נפשות

24 כך אמנם שיטת רש"י שנתקבלה על חלק מהפרשנים והפוסקים, ושממשות אף בשו"תים הנדונים לקמן. ברם, סקירה ראשונית של מושג ה'פשיעה' בבבלי מעלה הלימה דווקא עם פירושו של הריטב"א (השוו לעיל, הערה 6).

25 שולחן ערוך, חושן משפט שפח, ט (הנוסח הובא לפי מהדורת פריעדמאן של 'עוז והדר').

וצריכה השעה להם, ובמקצת מקומות אשא ואתן בדברים מתוך השאלות הללו הקשורות בסוגיין.

תשובה ראשונה שאעסוק בה היא של הרב מנשה ב"ר אליעזר קליין, אב"ד אונגוואר ובעל שו"ת 'משנה הלכות'.²⁶ וכך שָׁאָלוּ ר' מאיר זעליג אופנהיימער מקהילת מיאמי ביטש להמשנה הלכות:

אם מדובר על אונס או התעללות בבית ספר של קטנים אי מותר לרופא לגלות את הדבר ולהודיע להמשטרה, ואת"ל מותר אם יש גם חיוב הודיע המשטרה. גם אם נתגלה למורה אחר אי מותר לו לפנות להמשטרה. דבר כנ"ל שלפי חק המדינה²⁷ חייב לגלות אם מותר לעשות כן מכח דינא דמלכותא דינא.

תשובתו של המשנה הלכות נפרדת לכמה חלקים. קודם שעונה על סעיף זה בשאלה, הוא עונה לגבי מלמד המכה את תלמידו לצורך הלימוד, ושם פירש גם את סוגיין בגמרא על המקרי דרדקי:

גם לענין מלמד שמכה את תלמידו שהמדעים העלו שאחת דתו להוציאו ולהחרימו, אבל מדין תורה אינו כן אלא מבואר הרב הרודה את תלמידו שהוא הכאה של מצוה [...] ובמקום שהם ידריכו התלמידים באים התלמידים שלהם בהייסקולס וקאלעדזשעס²⁸ שלהם עם רובה קשת (גאנ'ס בלע"ז) ויורים על המורים שלהם ואז מתעוררים המחנכים שלהם מה קרה, החינוך הזה שלהם שאסור לנגוע בתלמוד גרם להם כן.

יש להעיר כאן שהסברו על היקף תופעות הירי בבתי ספר בארצות הברית אינו עומד בפני הביקורת המשווה. במדינות אחרות, שאף בהן נאסרה אלימות במסגרת ההוראה, אין המצב כמו בארצות הברית, שנטען שיש בה יותר מקרי רצח בבתי ספר מאשר בכל שאר מדינות העולם.²⁹ ואם כן, משתנה זה ("החינוך

26 שו"ת משנה הלכות חלק טז, נח.

27 רוצה לומר החוק הפדרלי של ארה"ב. ראו 42 U.S.C. §13101(b)(1).

28 רוצה לומר בתיכונים ובמכללות.

29 סוגיה זו נזכרה בתחקיר של S. Gupta, "School Shootings: An American Problem?" *Harvard Political Review*, 19.04.2015, בהסתמך על מחקר של פרופסור לורה אגניץ' (Agnich). ברם, ניתוח משווה בין מדינות לא מצאתי במפורש: לא בעבודת הדוקטור של אגניץ' ולא במאמריה שנתפרסמו מאז. בתחקיר של גופטה מצויות שגיאות חשבוניות בסיסיות כבר בשלב עיבוד הנתונים, מה שמיתר את הדיון כליל. לעיון בסוגיה ראו עתה גם A. Lankford,

הזה שלהם שאסור לנגוע בתלמוד" (אינו יכול להוות גורם ממשי לפער.

ובגמ' שהי' מלמד אחד שפשע בילדים והי' מכה בהם מכה רבה והעבירו אותו מאומנתו ולקחו אחר וראו שהשני אינו מדייק כראשון העבירו את השני והחזירו את הראשון כיון שהוא לומד טוב אז ההכאה טפל.

הלשונות "העבירו אותו", "והחזירו את הראשון" מבלבלות, שכן כפי שראינו חד רב אחא ואיך רבינא, ומי שהעבירו אינו מי שהחזירו. עמדתו של המשנה הלכות מצדדת בעמדתו של רבינא, אלא שהפירוש "ההכאה טפל" אינה עולה בקנה אחד עם דברי רבינא שנתבררו לעיל, שכן הוא זה שגרס שהכאת תלמידים מצווה. ברם, הלכה זו לא נתעלמה מהמשנה הלכות שכן ציין לעיל ש"מבואר הרב הרודה את תלמידו שהוא הכאה של מצוה", והוא הוא ביאורו של רבינא. ומכל מקום, עמדה זו נוגדת דברי הלכה ברורה ופסוקה לפיה הכאת תלמיד אינה יכולה להיות מכה קשה (ודאי לא מכת הרג ואבדן) אלא מכה של רצועה קטנה, לצורך 'אימה' בלבד.³⁰

ממשיך המשנה הלכות לדון במקרים של פשיעה מינית, "באב שאנס בתו הקטנה או מורה שעושה מעשה נבלה ונתגלה לבית הספר או לרופא או למי שהוא ממשפחה, אי מותר לרופא לגלות או חיוב לגלות להנהלה או להורים או להמשטרה". ואלו דבריו:

הנה ראשונה צריך לברר מה קוראים נתגלה להנהלת הבית ספר או לרופא או למי שהוא ממשפחה (באמת אין נפ"מ למשפחה או כל אדם בישראל) כי הלכה מפורשת הוא בגמ' ובפוסקים כי אפילו ראה אדם בעיניו מעשה עבירה שעבר חבירו ואין שני שראה כמוהו, אסור לו לגלות שזה עבר עבירה, ולא זאת שאסור לגלות אלא אם מגלה לוקה עליו.

ומביא ראייה מהגמרא ש"הרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחיד" הוא אחד משלושה שהקב"ה שונאן, שכן זוהי עדות שם רע.³¹ ופירוש הרשב"ם שם,

"Are America's Public Mass Shooters Unique?: A Comparative Analysis of Offenders in the United States and Other Countries", *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 40 (2016), pp. 171-183; *ibid.*, "Public Mass Shooters and Firearms: A Cross-National Study of 171 Countries", *Violence and Victims* 31 (2016), pp. 187-199

30 בבלי בבא בתרא, כא ע"א; משנה תורה, הלכות תלמוד תורה ב, ב; שולחן ערוך, יורה דעה רמה, י. וכן שו"ת קרית חנה לר' גרשון קובלעניץ, כב (מיץ תקמ"ה, כג ע"א-כה ע"ב)

31 בבלי פסחים, קיג ע"ב.

שמאחר שאין עד אחד נאמן בעדות, אין לו מצווה להעיד, ולכן הוא עובר ב"לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא י"ט, טז). על כן, מסיק המשיב, בנידון דידן צריך בירור גמור, כלומר עדות ברורה על פי שני עדים כשרים שאכן נעשה מעשה.

ואולם, ראוי לעמוד כאן על ההבדל שבין שני צידי המטבע, שכן יש טעם ליתן משקל גם למניע של אותו דיווח לרשויות המקומיות. אמנם מעמיד המשנה הלכות את הקושי להעיד בענייני עריות משום דין מוציא שם רע, אלא שכאן לא נאמרה מסירה לרשויות משום הצורך הפוליטי להכפיש את שמו של מלמד בישראל, כי אם משום הגנה על הקרבנות. והרי אפילו לשיטת רבינא (אליבא דרש"י) שמחזירים מלמד מכה – הרי כאן מדובר במי שמחזק כרודף עריות ממש. ובדוע שדין הרודף אחר הערוה חמור יותר מדין הרודף אחר חברו (ולא כל שכן מדין המלמד המכה!), שאם הצילוה בנפשו ולא באיבריו פטורין, ואינם שומעין לה אם אמרה "הניחוהו כדי שלא יהרגני", ואף מחללים על הרודף את השבת.³² אם כן ודאי זה אינו עניין פורמלי של מוציא שם רע, ואפילו לא סתם דיני עריות; אלא מקרה של אונס שהוא פיקוח נפש ממש. היקשו של הרב קליין ממילתא דעריות – שהוא לעניין עונשין – למילתא דאונס – שהוא לעניין ההגנה על הקרבנות – אינו עולה יפה.

ובעניין הרופא שגילה שהבת נאנסה על ידי האב:

והאיך נודע לו ממה שבדק הקטנה ומצא שנאנסה, ושאל על זה היאך קרה הדבר ונודע לו או ממה שאמרה הקטנה בעצמה שמהאב נאנסה, או ממה שאמרה האם, שהאב אנס אותה והבעל מכחיש, או אינו מכחיש אין זה ידיעה כלל, ואין בכל זה כלום לגבי האב ולא ידיעה ע"פ התורה, הקטנה פסולה להעיד בכלל וכ"ש על אביה, האם פסולה שהיא קרובה לו, ובכלל אשה לאו בת הגדת עדות היא, וא"כ ידיעה זו אינה ידיעה כלום נגד האב. ואם יגיד הרופא שנודע לו מהאונס הרי הוא שקרן ומוציא שם רע הוא יכול להעיד שמצא הילדה הקטנה פתחה פתוח, אבל לא יודע מי הוא שבא עליה ואפשר שהוא מן השוק איזה ב"נ או בכלל בליעל מן השוק אנס אותה, אבל הרופא לא יודע שזה ה' האב רק ממה שאמרה הבת או האם וזה אינו כלום. והרי הוא מוציא שם רע, ובזה הוא גרע מעדות דטובי' דהתם עכ"פ העד האחד ידע וראה העבירה שעבר אלא שהי' יחיד אבל כאן הרופא לא ראה כלל מעשה עבירה ואדרבה חזקה שאין האב מאנס את בתו ואינו נאמן כלל.

32 שולחן ערוך, חושן משפט תכה, ג-ד; שו"ת יביע אומר חלק ד, חושן משפט ה, ב (ד"ה "אולם").

ובאמת כי ידוע שכעת אם האם יש לה מחלוקת עם בעלה הדבר הראשון שמלמדים הילדים לומר שהאב מאנס אותם וכיוצא בה ולדאבוננו יש לי כבר נסיון בזה כי לאו צעיר לימים אנכי ובאו אלי המון מקרים כאלו.

רוצה לומר, כל עדות שיש לרופא פסולה היא. עדותה של הבת הקטנה נפסלת משום שהיא קטנה ואינה כשרה להעיד באביה; עדות האם פסולה משום שאינה כשרה להעיד בבעלה ומשום שחזקה עליה שהיא מלמדת את הילדים לשקר שהאב אונס אותם אימתי שיש ריב בין בני הזוג. עדות רפואית של הרופא שזיהה שהנערה קיימה יחסי מין (או אפילו נאנסה) גם היא אינה תופסת, שכן לא ראה מעשה עבירה, וחזקה שלא היה זה האב שאנס, כי אם אדם זר בשוק. ומלשונו של הרב קליין לעיל נראה שדברים אלה שאמורים באב ובבתו תקפים אף למורה שתוקף את תלמידיו. ונמצאנו למדים שכדי שיהיה מותר למסור דבר על אודות התוקף והפוגע, חייבים שני עדים כשרים שראו מעשה ממש, ושאינ להם כל חשש לאינטרס זר שבעטיו עשויים להעיד עדות שקר.

אלא שהדברים על אודות הנתונים שמביא ועל המוטיבציה של הגורמים השונים במקרה של תלונה שכזאת טעונים אף הם בירור ענייני מצד העובדות, שכן שיטה הלכתית זו כמעט מעקרת כליל את אפשרות הדיווח והמסירה של עברייני מין לרשויות. מתוך נתוני איגוד מרכזי הסיוע, בשנת 2012 64% מתוך כ-40,000 הפניות למרכזים היו בנוגע לפגיעות בילדים וילדות עד גיל 18, ומתוכם חצי (32%) בילדים וילדות עד גיל 12.³³ 88% מהפניות דיווחו על פגיעה בידי אדם מוכר (31% דיווחו על בני משפחה, 11% על בן או בת זוג, ו-3% על סמכות דתית או גורם מחנך).³⁴ בניכוי הפגיעות על ידי בני זוג ו-12% של פגיעות בעבודה, יוצא שסך הפגיעות המשוקלל (עבור ילדים עד גיל 12) על ידי בני משפחה עומד על 41% – כלומר 41% עדויות פסולות. יתרה מכך, מכיוון שמעל 70% מהפניות למרכזים לגבי נפגעים עד גיל 12 מתבצעות על ידי בן או בת משפחה, הרי

33 הורות בצל הפגיעה: פגיעה מינית בישראל 2013, איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית, עמ' 8. נתונים מספריים עוגלו עד שתי ספרות משמעותיות, וללא צבר שגיאות. הנתונים המובאים כאן נוגעים אמנם למדינת ישראל ולא לארה"ב, שכן מבקש אני ליישם את ההבנה של שיטתו ההלכתית על המצב בישראל בימינו, אולם כל הרוצים לברר את הנתונים המקומיים בארה"ב ילכו ויעשו כן. דומה בעיניי שאין נפקא מינה משמעותית בין שתי המדינות אם להכא ואם להתם.

34 שם, עמ' 10. והיאך נאמר "חזקה שאין האב מאנס את בתו", וחזקתו גדולה משל אדם זר בשוק?

שממילא לפי שיטת המשנה הלכות אלו נפסלות גם כן – ואם להניח התפלגות אחידה,³⁵ 41% של פגיעות על ידי בן משפחה מתוך כמעט 30% הדיווחים שנמסרים בידי עד כשר מהווים כ-12% סך הכל. נמצאנו למדים שמכל חמישה ילדים שמדווחים על פגיעה, ארבעה מתוכם לא יזכו לצדק על פי דין תורה משום ששיטת המשנה הלכות תבטל את עדותם. מתוך פגיעות של מורים ומלמדים בתלמידיהם, הרי ביטול עדויות עומד על שבעה מכל עשרה מקרים, שכן הילדים אינם יכולים להעיד בעצמם על מוריהם שפגעו בהם, ועדותם אינה עדות.

קושי זה אמנם רבץ לפתחו של חוק הראיות המקובל, שמסייג את האפשרות לעדויות שבין קרובים, אולם כבר היו חכמים שעמדו על הקושי שבדבר,³⁶ ובאמת בחוק הישראלי הוכנסו תיקונים המגדירים עדות מותרת במקרים של עברות רשלנות כלפי ילדים או אלימות בתוך המשפחה.³⁷ אמנם סייגים מסוג זה אינם נמצאים בתשובתו של המשנה הלכות – ואף לא התייחסות למורכבות הערכית שבגינם מתבקשים תיקונים שכאלה – אולם אלה תימצאנה בתשובות שיידונו לקמן.

ועוד שכתב ש"ידוע שכעת אם האם יש לה מחלוקת עם בעלה הדבר הראשון שמלמדים הילדים לומר שהאב מאנס אותם וכיוצא בה". לפי נתוני הפרקליטות,³⁸ 'תלונות השווא' מבין התיקים המוגשים לפתחה עומדות על 11%, ואת אלה יש להעמיד ביחס לעובדה שרק 17% מהמקרים מדווחים למשטרה מלכתחילה,³⁹ מה שמעמיד את אחוז תלונות השווא הממשי על פחות מ-2%.⁴⁰

35 הנחה זו אינה מפורשת בנתונים הסטטיסטיים, אמנם יש רגליים להנחה שסביר יותר שכן משפחה ייחשף לפגיעות מיניות במסגרת המשפחה מאשר מורה, חבר או אדם זר; אך לא בהכרח שדווקא הוא יהיה זה שידווח.

36 ראו, דרך משל, את ביקורתו של ג'רמי בנתהאם במקורות המובאים אצל L. Campos Borelavi, *Bentham and the Oppressed*, Berlin 2004, pp. 13–14.

37 ס' 5 לפקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"א–1971 (תיקונים מס' 9, 13–14, 16, מן השנים תשנ"א–תשע"ו). מאחר ש'פקודה' היא ירושה מן הדין המנדטורי, הרי שזו תולדה ישירה של אותו חוק שבנתהאם ביקר בהערה הקודמת.

38 הורות בצל הפגיעה (לעיל, הערה 33), עמ' 16–17.

39 שם, עמ' 11. פגיעות מיניות מהוות קטגוריה מובחנת של אלימות בהקשר זה לאור אחוזי הדיווח הנמוכים. נתונים אלה מתעצמים לאור נתונים של סקרי נפגעי עבירה, שבשנת 2009 הראו שרק 6% מהמקרים דווחו למשטרה. ראו המשרד לבטחון פנים (אגף מדיניות ותכנון אסטרטגי, מחלקת מחקר), **מדד אלימות 2014**, אדר א' תשע"ד, עמ' 117, ובהשוואה לעמ' 82.

על סקרי נפגעי עבירה ראו שם, עמ' 27–28.

40 במונח 'תלונות שווא' שהשתמשתי בו כאן שוקלל מספר התיקים המשוערך שנסגר בשל חוסר אשמה, בצירוף תיקים שהוגש בגינם כתב אישום ובסופם נמצא הנאשם זכאי, והועמד ביחס למספר התיקים שנתקבלה בהם החלטה (למעט אלו שכתוב בהם 'אחר'). ואולם שימושים שונים נעשים במונח זה: 'י' אבן, **הצד שלו**, [הוצאה פרטית] 2015, עמ' 386, מצטט נתונים מ-2009 וטוען לסך של שישה אחוזים; זאת מתוך פרשנות מרחיבה למושג: "תלונה על עבירת מין שנסגרה מחוסר אשמה" (ומשמע מדבריו שכן הוא גם על תיק שלא נסגר, אלא שהנאשם זוכה בו). אולם בפרשנות המצומצמת והמדויקת של תלונות שווא, קרי: **כתבי אישום שמוגשים נגד נשים בגין תלונות שווא**, מדובר על ממוצע של שלושה בשנה. נתוני משרד המשפטים לשנים 2012–2014 העלו תשעה כתבי אישום מתוך 182, שהם כ-4%. אין פירוט כמה מאלו הוגשו בגין תלונות על אלימות מינית וכמה בגין תלונות על תחומים אחרים (וכאמור, גם כאן אין שקלול ביחס לעדויות על מקרים שלא הוגשה תלונה בגינם), וראו ד' לוצקי, "בעקבות ספרו של יואב אבן: כמה תלונות שווא נגד גברים באמת יש

בישראל?"; *TheMarker*, 18.06.2015.

ועוד שלוש הערות: ראשית, כדאי לציין שמעיקרא, חישוביו של אבן בעמ' 385–388 בספרו תמוהים מאוד: הנתון של 5% זיכויים בעבירות מין נמסר כאקסיומה; מה גם שהיחס בין התיקים שמוגש עבורם כתב אישום לבין אלה שנסגרים לא צוין כלל. נראה שהמספר הכולל שהציג, 20% תלונות שווא, הוא בדיה יש מאין, וממילא אינו משוקלל ביחס לכמות המקרים המתועדים שאינם מדווחים (ומה גם, שאותם 5% משוקללים ביחס לכתבי האישום שמוגשים ולא ביחס לכמות התיקים שנפתחו). ע"ד עדי עוז, אשר כותבת בימים אלה עבודת תזה בפקולטה למשפטים שבאוניברסיטה העברית על תלונות שווא בעבירות אינוס (ס' 345 לחוק העונשין: תשל"ז–1977), ציינה בפניי בתחילת אב תשע"ה שמתוך נתוניה ניכר כי הפרקליטות משמשת כ'מסננת תיקים' גדולה, כך שמספר התיקים שמגיע לבית המשפט הוא מלכתחילה זעום. תימה אפוא מנין הגיע אבן למספר שהגיע, ועוד שקרא לניתוחו "מתמטיקה פשוטה של בית ספר יסודי" בשעה שאף במתמטיקה פשוטה זו (תורת הקבוצות הנאיבית – האמנם בית ספר יסודי?) כשל כליל.

שנית, יצוין כי לעתים תחקירנים וכתבים אינם מדייקים בהגדרותיהם, וכך למשל תיקים שנסגרו מחוסר ראיות (ולא מחוסר אשמה! – וביניהם גם תיקו של אבן) הוגדרו כתלונות שווא. ראו ג' שרגיל, "תלונות שווא – שכפול המיתוס", **העוקץ**, 06.08.2013. ע"ד עוז העירה לי שבדיקת פילוח הסיבות לסגירת תיקים במשפט, פילוח שבעיני אבן הוא "נתון מסתורי" (עמ' 387), העלתה שמקרים של איאמון בגרסת המתלונן או המתלוננת הם מזעריים ממש, ונטולי משקל ממשי בסכימה הסופית. אלא שכדי להוציא מלבן של מלעזין, כאן התייחסתי דווקא בפרשנות המרחיבה למושג 'תלונת שווא', קרי: כלל התיקים שנסגרו מחוסר אשמה או כלל הכרעות הדין שבהן זוכה הנאשם. ואפילו כך אנו עומדים על אחוז שהוא זעום סטטיסטית, בוודאי בהתחשב בכמות המקרים שאינם מגיעים לידי מיצוי דין.

שלישית, המידע האמור כאן הוא ביחס לכל מקרי עבריינות המין; ולא נערכה כאן אבחנה בין מקרים שנוגעים לקטינים לבין אלו שלא. מכיון שמדובר בכמות זניחה גם כך, אזי אלא

טענתו זו של המשיב אינה תופסת אפוא, נוכח הנתונים העדכניים. יתרה מכך, עבירות מסוג זה (דיני עריות) הן פסולות הן מצד דין תורה והן מצד החוק הפלילי במדינה, ולא כל שכן שהן מגונות חברתית; לכן מטבעם של דברים אין אדם שכפאו יצרו להתעלל בנפשות ילדיו או תלמידיו עושה את הדבר בפרהסיה, כי אם במקום מוצנע וללא עין אדם שתבחן אותו או תעצור אותו.⁴¹ והלא מקראות מפורשים הם בנערה המאורסה שעונתה בשדה: "כִּי בַשָּׂדֶה מִצָּאָה צָעָקָה הַנֶּעֱרָה הַמְאֲרָשָׁה וְאִין מוֹשִׁיעַ לָהּ" (דברים כ"ב, כז). בשדה – כלומר מקום שאין מצויים בו אנשים ואין עדים. צעקה – שמא צעקה, "יתכן שצעקה."⁴² כלומר, חזקה עליה שצעקה אף על פי שאין שם עדים, ושמודבר בעיניו ולא בהתייחדות שלרצונה. והרמב"ן קבע את הכלל: "אם יש לה מושיעים בין בעיר בין בשדה חייבת, אין לה מושיעים בין בעיר בין בשדה פטורה, שלא דיבר הכתוב אלא בהווה". וכן אם לא צעקה ממש, אלא "היא נלחמת בו בכל כחה ובוכה ואוחזת בבגדיו או בשערותיו להמלט ממנו ולא ידעה לצעק למה תסקל".⁴³ הא למדת: מקום שאין בו עדים, אי אתה יכול לדון בשורת הדין,

אם ישנה התפלגות מאוד לא אחידה לפיה תלונות השווא אמורות דווקא במקרים של עבריינות מין בקטינים (הנחה שאין לה סימוכין), עדיין מדובר בכמות זניחה.
 41 ואף אם אין ראיה לדבר, זכר לדבר, ששנינו: "אם במחלת' (שמות כ"ב, א) – אין לי אלא מחתרת, מנין לרבות חציר וגינתו? תל' לומ': 'ימצא הגנב' מכל מקום [...] אין לי אלא במחלת, מנין לרבות כל דבר? תל' לומ': 'במחלת', כל דבר שהו במחלת' (מכילתא דרשב"י על אתר [מהדורת אליאס ברלוב, עמ' 355, ועיינו גם עמ' 296–297]; וכן ירושלמי, סנהדרין ת, ו [מהדורת האקדמיה, טור 1310], דעת רבי חייה [ופליג עליה רשב"י]; בבלי סנהדרין, עב ע"ב), אלא שדיבר הכתוב בהווה.

42 ראו רשב"ם וראב"ע על אתר.

43 ויש להעיר על דברים שכתב שם לעיל, על מה בין עיר לשדה: "כי דרך כל אנוסה לצעוק בעיר להושיעה ולהצילה". אולם כיום יודעים אנו שהנחת יסוד זו בנוגע לדרכי התנהגותם של קורבנות עבריינות מין מוטעית (על דרך הכלל). דרכו של אדם שמותקף על פי רוב היא לקפוא. ראו למשל G. Galliano et al., "Victim Reactions During Rape/Sexual Assault: A Preliminary Study of the Immobility Response and its Correlates", P. Weiser Easteral (ed.), *Without Consent: Confronting Adult Sexual Violence*, Canberra 1993, pp. 107–114 ולאחרונה גם: J.W. Hopper, "Why many rape victims don't fight or yell", *The Washington Post*, 23.06.2015. ולפי בירור הדברים, מכיוון שטעם הדבר בהתניות פסיכרביולוגיות שאינן בשליטת הקרבן, הרי זה אנוס רחמנא פטריה, ולא כפשוטם של דברי הרמב"ן "שגם האשה בחזקת מזנה כיון שלא צעקה כלל". אדרבא, הרי זה כדין נערה המאורסה בשדה, ולפיכך "לא ידעה לצעק למה תסקל"!

והיאך תעלה גישתו של בעל המשנה הלכות לתבוע עדים ואינם?
 שיטה הלכתית זו שהציג הרב מנשה קליין, הקרוב בעיניי הוא שיש לחשוש
 מאוד מהסתמכות עליה. הווי יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות, וסייגים
 שהעלה הרב מפני קיום 'דין מוסר' בסוגיין, תשובות חזקות יש להן בצידן.
 המציאות שאותה מתאר המשנה הלכות אינה מדויקת כל צרכה, וכמה מהנחות
 היסוד שבטיעונו אינן עומדות בפני הביקורת, כגון הטעמים הניתנים לאלימות
 בארה"ב, וכן אופיין של 'תלונות שווא' ושל התנהגותם של קורבנות עבריינות
 מין בשעת מעשה. הסתמכות על מצע עובדתי שגוי זה יש לו מסקנות הלכתיות
 מרחיקות לכת לגבי אופי הטיפול בנפגעות ונפגעים, ולא כל שכן כששקל מילתא
 למילתא באופן לא מדויק. ואל יהי הדבר קל בעינינו, "כי פאָשר יקום איש על
 רַעְהוּ וְרַצְחוּ נֶפֶשׁ בְּן הַדָּבָר הַזֶּה" (דברים כ"ב, כו). והרי אלו דיני נפשות כפשוטם,
 ויש להן נוכחות קונקרטיה ומיידית בחיינו: מתוך אותן ארבעים אלף פגיעות
 מדווחות בשנה במדינת ישראל – כאלף מתבצעות בידי אנשי דת ומורים כלפי
 קטינים.

ג. שיטת ה'ציץ אליעזר' וה'נשמת אברהם'

כנגד העמדה שהובאה לעיל של בעל משנה הלכות, מצינו לרב ד"ר אברהם-סופר
 אברהם, בעל שו"ת 'נשמת אברהם', תשובה אחרת על אודות הנושא הזה.⁴⁴ נביא
 מדבריו הן לגבי פגיעה במסגרת המשפחה (והיא שאלת הוצאת הנפגע מרשות
 ההורים) והן במקרה של מורה מתעלל (והיא שאלת דיווח על המורה לרשויות).
 וכך דבריו:

ילד או תינוק שהובא לבית חולים עם תסמונת של "הילד המוכה", דהיינו עם
 שברים מרובים בגולגולת או בגפיים או עם דימומים באברים הפנימיים, עקב
 מכות או בעיטות קשות, או עם כוויות קשות מאש, חשמל או מים רותחים
 וכו', שנעשו באכזריות ובמזיד ע"י אחד או שני הוריו, אסור, אחרי הטיפול
 המושלם, להחזיר אותו לביתו כי אז ימשיכו להכות בו עד מוות. בגלל סכנת
 הנפשות הממשית, על הרופא להודיע לבית המשפט ואז ע"י צו בית המשפט
 מעבירים את התינוק למשפחה אומנת או למוסד. נראה שאין בזה שאלה של
 מוסר מכיוון שמדובר בסכנת נפשות של ממש ולהורים דין של רודף [...]

44 נשמת אברהם ד (חושן משפט) שפח, ט (מהדורה שנייה, ירושלים תשס"ז, עמ' ק-קג),
 ההדגשות להלן שלי.

והסכים איתי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל.

דהיינו, משום פיקוח נפש גמור (ואפילו לא ספק!) יש לדווח על ההורה או המורה המתעלל לערכאות. ומוסיף שם ואומר שבוודאי יש חובה והשתדלות שיימסר הילד למשפחה יהודית ודתית, אולם אין בחשש זה כדי לבטל פיקוח נפש. עוד הוסיף:

ואם מדובר על מעשה אונס, למשל, כשהאב אונס את בתו הקטנה פעמים חוזרות, הרי גם כאן יש לאב דין של רודף ונראה שהדין יהיה כפי שבמקרה שלעיל. וכתב לי הגרא"ש אויערבאך זצ"ל: כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה והוא ממש רודף אחרי עריות, עכ"ל.

כלומר, שקל הרב אויערבאך את המקרה מדין הרודף אחר נערה המאורסה, והוא הדין שאף יצא ללמד על דין הרודף אחר חברו להרגו. וגופה נערה המאורסה למדו מן הפסוק "ואין מושיע לה – הא יש לה מושיע! מושיע בכל דבר שאתה יכול להושיע".⁴⁵ ולפי ארמזו של הרב אויערבאך יש להבין ש"בכל דבר" משמעו אפילו בחשש שמא היה אמור כאן דין מוסר, או חשש למוציא שם רע (כהצעת המשנה הלכות) דין זה טפל לפיקוח נפש של הצלת נאנסת. ועוד הוסיף הנשמת אברהם:

ואם מדובר במעשה אונס בבית ספר של קטנים, כשהמורה מבצע מעשה מגונה בנערים או בנערות הקטנות. נראה שבמקרה של נערים ששוב מדובר על מעשה שיש בו משום מיתת בית דין, ויש לו דין של רודף שיהיה מותר למוסרו וכבשני המקרים הקודמים. אך גם במקרה שמדובר על מעשה מגונה בנערות (וה"ה בנערים לא איסור סקילה), נראה שיהיה מותר לרופא שמגלה את הדבר, להודיע עליו למנהל בית הספר ואם בכל זאת לא נעשה דבר, יהיה מותר לו להודיע למשטרה, אפילו בחוץ לארץ, כי מכיוון שמדובר על מי שמיצר לרבים,⁴⁶ אין כאן איסור של מסירה ואדרבה חייבים לעשות זאת כדי שאותו מורה לא ימשיך בדרכו הרעה לא בבית ספר הזה ולא בבית ספר אחר. [...] ואמר לי הגר"ש אלישיב שליט"א שאין הבדל בין נערים ונערות כי מדובר בכל אופן על פגיעה נפשית חמורה וכן סכנה לרבים.

45 בבלי סנהדרין, עג ע"א (לפי כתביד ירושלים, יד הרב הרצוג, 1 [7837]).

46 רמיזה לשולחן ערוך, חושן משפט שפח, יב: "כל המוסר הצבור ומצערן מותר למוסרו ביד גוים להכותו ולאסרו ולקנסו", ולפי דברי הש"ך והגר"א שם שצריך להיות 'המיצר' ולא 'המוסר'.

כלומר אין חילוק בין נערים לנערות, ולא בשאלת חומרת המעשה. אפילו במעשה מגונה סתם שאין בו עונש של מיתת בית דין יש רשות למוסרו לבית דין, ואפילו לעקוף את מנהל בית הספר אם זה משתיק את הפרשה. וטעם הדבר שאדם כזה חשוד בפגיעה סדרתית, ולכן מצווה לעוצרו בטרם יהפוך עוד נערים ונערות לקורבנות של פגיעותיו.⁴⁷ עוד העיר:

וברור שבכל המקרים אין לרופא לנקוט שום פעולה בלי שהוא קודם כל משוכנע שהדבר נכון ולפני שהוא מתייעץ עם מורה הוראה מובהק, כי בנפשו הוא.

וראוי לשים לב לסייג שהביא הנשמת אברהם בהשוואה לדברי המשנה הלכות: התנאי הוא שהרופא יהיה משוכנע שהדבר נכון, אולם שיקול הדעת ניתן לו (ולמורה ההוראה המובהק). אלא שכל מקרה לגופו, ולא נתפרט על מה צריך השכנוע להתבסס. עוד הביא מדברים ששאל את הרב אליעזר יהודה וולדנברג בעל ה'ציץ אליעזר', ואשר נתפרסמו בספרו של האחרון (ממנו אני מצטט):⁴⁸

לענ"ד נראה בכזאת. דאם קיים ממש חשש מבוסס שהורי הילד ישובו קרוב לודאי להכותו שוב במכות אכזריות כאלה, ועוד יותר מזה עד למות, במקרה כזה, מכיון שהרופא רק מוסר על המצב למשטרה עם בקשה לראות להציל את הילד מידי הוריו, אזי חייב הרופא לעשות זאת כדי להציל נפש אחת מישראל מרדת שחת, ומה שיעשה לאחר מיכן המשרד הממשלתי כדי להצילו הרי הרופא בזה רק בבחינה של גורם בלבד, ואין לפני עור ממש כי הרי לא בטוח במאה אחוז שיעבירו אותו דוקא למוסד של עכ"ם, או לא דתי.

והרי מכות אכזריות עילה מספקת היא להוצאה אפילו במקרה של העברה ודאית למוסד שאינו יהודי דתי, ולא כל שכן מקרים של חשש מידי ממוות. שלא כהמשנה הלכות, כאן הבהיר הציץ אליעזר שהרופא מוסר דיווח למשטרה רק כדי להציל נפש מישראל, ואין כאן כוונת הוצאת שם רע, ואינה דומה העדות מן הסוג האחד לעדות מן הסוג השני. דין דומה אמור גם במקרה של האב הבא על בתו הקטנה פעמים חוזרות בלא חשש של פיקוח נפש:

והנה לדעתי הדין בזה כפי שהעלתי לעיל בשאלה הקודמת במקום חשש לפיקו"נ, כי הרי דין רודף אחר הערוה כדין רודף אחר חבירו להרגו, והבא על

47 וכן הסכים לדבריו הרב אלישיב, כפי שהביא את הדברים שם.

48 ציץ אליעזר יט, סימן נב (ירושלים תשנ"ב, עמ' קמד-קמז).

בתו הא הרי הוא מחייבי כריתות, והגם שהיא קטנה אבל האב חייב על כך, ומן החובה איפוא להפרישו מזה [...] וכל זה הוא נוסף למה שיש חיוב להציל את הקטנה מנזק פיזית ונפשית, ובהיות כ"ז יחד נראה לי דיש לפסוק כנ"ז בשאלתו הקודמת.

כלומר שמלבד איסורי עריות שהם עילה להפריש את האדם מפני זה, הרי יש פה נזק פיזי ונפשי; על כן יש לנתק בין השניים ואין להשיב את הבת אל אביה, במקום שבו ימשיך לפגוע בה. על שתי השאלות האלה נוספת השאלה של דין 'מוסר' ודיווח לרשויות, וכשם ששאלה זו נשאלת על שני המקרים האמורים לעיל (הורים מכים וגילוי עריות במשפחה), כך היא נשאלת גם לגבי דין המלמד המתעלל. עונה על כך הציץ אליעזר:

ראשית לדעתי כשם שברור לו בשאלה הא' שמוטר למוסרו באשר כי הוא רודף, כך מאותו הנימוק מותר גם בשאלה הב',⁴⁹ דהא היא ערוה עליו, ויש לו איפוא דין של רודף אחר הערוה וכנ"ל.

וזאת שנית, אפילו אילו לא היתה ערוה עליו שחייבים על זה כרת, ג"כ היה מותר למוסרו, הן כדי להציל אותה מפגיעתו בה, וגם לרבות, כדי להציל אותו מרשעתו זה, ומה שכבו' מצטט ממה שנפסק [...] שאסור למסור אפילו הוא רשע ובעל עבירות, אין לו ענין לעל כגון נידוננו, דבשם אין המדובר היכא שבא הדבר כדי להציל אותו מרשעתו, אלא המדובר שרוצים למסור אותו בשביל דבר אחר ורוצים לנהוג בו זלזול בגלל זה שהוא בין כך רשע ובעל עבירות, ולכן אסור, אבל משא"כ בכגון נידוננו שהמדובר שרוצים עי"כ להציל שלא יוכל להוציא לפועל זממת רשעתו, ולכן שפיר מותר למוסרו.

כלומר, כשם שהאב מכה ניתן למסירה משום שהוא גורם חשש של פיקוח נפש, ומשום שמסירה לערכאות הגויים אינה במקרה זה בשל עניין אחר אלא כדי להציל את הנערה מהתעללותו של אביה, הרי שבוודאי ראוי למסור אותו, ופיקוח נפש שכאן דוחה דין מוסר. ושוב, אין קשר בין חשש של דין מוסר לערכאות הגויים משום רצון פוליטי "לנהוג בו זלזול",⁵⁰ ועל אחת כמה וכמה שכאן חלה עליו חובת דיווח לרשויות משום שמדובר גם בדיני עריות.

ומקרה כזה שלפנינו הוא יותר גרוע מהכאה, וא"כ יכולים למוסרו הן מפני שזה דומה למכה, ועוד יותר מזה, והן כדי שלא יסיף עשות זאת. ובית דין

49 כלומר האב המכה והאב האונס (בהתאמה).

50 והרי מצד זה השיקול דומה לטיעון של מוציא שם רע שהביא הרב קליין לעיל.

אביהם של קטנים.

הא למדנו שלפי הציץ אליעזר מקרה של האב האנס חמור אף יתר מ'סתם' אב אלים, שכן מלבד הזיקה בין שני המקרים, יש פה עניין הן של ערווה והן של הצלה מרשעתו של האב. במושג 'רשעה' יש כנראה להבין את מכלול הנזקים של פגיעה מינית בילדים שאינם בגדר נזק פיזי או חשש פיקוח נפש – כלשונו של השואל שהבהיר את שאלתו דווקא במקרה שבו ליכא חשש.

ומהאמור, הדבר פשוט כבר ממילא, שגם בשאלה הג' שמפרט כבו' במכתבו על מקרים ידועים של התעללות מינית של מורה בגן ילדים, שמותר למוסרו, ונלמד זה עוד בק"ו מכיון שהא המדובר גם באדם שמיצר את הרבים ומצערן בדומה להנפסק בחו"מ שם סעי' י"ב. וכפי שמציין לזה שפיר כבו' במכתבו.

כאן חמור המקרה של המלמד ממקרה האב, שמלבד כל העניינים האמורים לעיל, אין מדובר במקרה של תקיפת בודדים, אלא "אדם המיצר את הציבור ומצערן"; שכן המלמד אחראי על ילדים רבים ואפשר שהוא פוגע בהם באופן סדרתי, ולכן ודאי שמותר למוסרו. והולמים דברי הציץ אליעזר את דברי הנשמת אברהם, ולא מצינו לא לזה ולא לזה שיחייבו עדים והתראה כדברי בעל משנה הלכות, משום שאלה מקרים או של פיקוח נפש גמור או של מקרים ששקולים לו (רודף אחר נערה המאורסה), ולא עדות בעריות סתם. והוא הדין למכה, והוא הדין לאנס; והוא הדין להורה והוא הדין למורה.

ד. הלכה למעשה?

דומה שאיני צריך להבהיר כאן היכן ניצבת דעתי בין הגישות ההלכתיות השונות שנתבארו; ועל מה ראיתי לא לקבל את דברי בעל משנה הלכות ולנטות לדעתם של הציץ אליעזר והנשמת אברהם; והכל שפיר אתי לעיל היכן מציתי שהראשון טעה ונסמך על הנחות שאינן עומדות בפני הביקורת והמציאיות. והקרוב בעיני הוא שלא רק שמותר למסור דין ודברים למשטרה אלא היא חובה ראשונה במעלה, משום פיקוח נפש.

מטבעו של כל ארגון ושל כל מערכת, שלעולם פוליטיקה פנימית אמורה בהן. וחלילה לפוליטיקה הפנימית להחשב כדבר של גנאי, כי אינה כן, אלא שכאשר מדובר בפלילים אין רשות אחת יכולה לבקר את עצמה. כשם שהמחלקה לחקירת שוטרים כפופה למפקח הכללי של משטרת ישראל, ובתור כך אינה מסוגלת לחקור את הממונה עליה באופן שאין בו ניגוד אינטרסים, כך

גם לא יכול ראש הישיבה לשמש רשות שופטת בין ר"מ שמועסק על ידו לבין תלמיד, מבלי החשש שיעבור על "לא תכיר פנים". ומכיוון שכל חשיפת עוולה שמתרחשת בין כותלי הארגון עשויה לגבות מחיר כבד של יחסי ציבור, מעדיפים מוסדות להגיע להסדר בין הצדדים מבלי לפנות לגורמים חיצוניים ומבלי שהדבר ייודע לזרים.⁵¹

לא אחת, בפרשיות דומות שעלו בציבור הדתי, אותם טיעונים פוליטיים נאמרים בלשון הלכתית של 'לשון הרע', או נטען על המקרה שאינו אלא בגדר עלילות דברים. חוסר האמון בערכאות המשפטיות משחק גם הוא תפקיד משמעותי, ונוצר מעין 'חיץ' בין מקורבי הדמות שנאשמת בפגיעה מינית, לבין אלו שתובעים הגשת כתב אישום. ואם הדברים אמורים בפגיעות מיניות של בגירים בבגירים, על אחת כמה וכמה כשמדובר בקטינים ובקטניות המשמשים קרבן ליצרם של אותם מורים מתעללים. המעקב אחר תנועותיהם של אנשי דת – לאו דווקא יהודים – שהוגשו נגדם תלונות בגין מעשים מגונים בקטינים מראה שאלה נוטים לברוח מהמדינה או להישלח ל'שליחות' במקום שאין בו הסכם הסגרה, כל זאת במטרה המובהקת למדי להתחמק מחקירה משטרתית ומהעמדה לדין, תוך כדי שימוש באצטלה שהרחקתם ממקום העבירה הוא עונש מספיק.⁵² בכך נוצר מצב שאותם מלמדים ממשיכים את הקריירה שלהם תוך כדי סיכון קטינים נוספים.

טענה נוספת שנשמעה במחוזות המגזר היא שהאשמות כנגד רבנים שפוגעים מינית אינן מתקבלות על הדעת, משום ששימושו של רב בהוראה ובפסיקת הלכה הוא דבר שמונתנה בהיותו אדם צדיק וישר, ובעל אמות מידה

51 ואל לנו להרחיק בראיות: הן לא מזמן התנהלותה של האוניברסיטה העברית בירושלים במקרים של תקיפות מיניות שבוצעו על ידי חברי סגל נקטה בקווים ברורים של השתקה. להתגוללות הפרשה ראו ת' גולדשמיד ונ' נידם, "לא האמנתי שבמשטרה יתייחסו אליי טוב יותר מאשר באוניברסיטה", **פי האתון**, כ"ה בניסן תשע"ה, עמ' 10–15; א' לאטמן, "עכשיו אני נחשפת – ולא אשתוק יותר", שם, ט' באייר תשע"ה, עמ' 4; תגובת האוניברסיטה לתחקיר, שם, ב' בסיוון תשע"ה, עמ' 3; ותגובה לתגובה נ' נידם, "מה מחיר האמת", שם, עמ' 2.

52 על מקרה כזה (אמנם בבגירה ללא יחסי מרות – אשת עמית) בקרב אחד ממורי כ"ח באדירנה של סוף המאה ה"ט, ראו לאחרונה את העדות אצל א' הקר, "בתי הספר של 'כל ישראל חברים' באדירנה, 1867–1937", **ספונות** כד (ס"ח ט; תשע"ה), עמ' 426, הערה 150. "פריס" הנזכר שם הוא ז'אק ביגאר, מזכיר כ"ח בשנים 1881–1934 (ראו שם, עמ' 411).

מוסריות שלא מאפשרות לו 'ליפול' באיסורי עריות. הדבר עשוי להתעצם במיוחד לאור נטייתם של חוגים מסויימים – הן במגזר הדתי לאומי והן במגזר החרדי – ליטול מתורת החסידות את המבנה הקהילתי של 'חצר', שבה הרב מקבל מעין מעמד של אדמו"ר, והוא משמש צינור ודרך תיווך אל השפע האלוהי. במצב שכזה, סמכותו של הרב כמורה דרך אינה נשענת רק על כוח הכרעתו ההלכתי, אלא התלמידים יונקים את תורתם מעצם דמותו האישית. חוויה זו של תקשורת שברגש ולא רק בשכל מובילה לאינטימיות שבין הלבבות.

במקרה שכזה, הרשעתו של אדם בעל סמכות, ובפרט כאשר זה בעל כריזמה ומנהיגות, עשויה לעורר תחושה של דיסוננס בין החוויה המעצימה של דמות המנהיג אל מול הידיעה שאדם כזה הורשע במעשים השפלים ביותר. הדחקה, הכחשה, ושאר מיני מגננות פסיכולוגיות עלולים לשחק תפקיד המונע מאיתנו שיקול דעת צלול בעת שיפוט המעשה. "אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו"⁵³ – וקל ליפול לכשל הלוגי לפיו אם אכן ביקשו התלמידים תורה מפיו, ודאי דומה הוא המלמד למלאך ה' צבאות. ומי שמשוחד מראש להאמין בצדקתו של הנאשם יהיה מוכן להשליך כל ביקורת החוצה, ואפילו בכוח.

דין מוסר חמור מדין לשון הרע. לשון הרע, עוגמת נפש היא והרס שמו הטוב של אדם. דין מוסר, סכנת נפשות הוא לנמסר. לשון הרע מותרת רק אם אינו "יכול לסבב את התועלת הזאת בעצה אחרת שלא יצטרך לספר את ענין לשון הרע"⁵⁴, ולהשיג את המטרה בדרך אחרת. דין מוסר לא הוגבל אפילו במישהו שהוא רשע ובעל עבירות, אלא אם כן הוא מיצר את הרבים.⁵⁵ ההתייחסות למלמד תורה שהעידו בו אנשים שהוא פגע בהם מינית – ולא כל שכן אם הורשע על ידי בית משפט – כאילו לא עשה דבר ואך העלילו עליו, היא מסוכנת במקרה הטוב והרסנית במקרה הרע, שכן היא מעמידה תלמידים אחרים בסכנה שיפלו למעלליו של אותו האיש.

אמרה תורה: "אַל־הִים לֹא תִקְלָל וְנָשִׂיא בְּעֵמֶךָ לֹא תֵאָר" (שמות כ"ב, כז). 'אלהים' אלו השופטים,⁵⁶ והא למדת שהלכה זו עוסקת בביזוי בית המשפט

53 בבלי מועד קטן, יז ע"א; רמב"ם, הלכות תלמוד תורה ד, ב.

54 חפץ חיים, כלל י, סעיף ב.

55 שולחן ערוך, חושן משפט שפח, יב, המובא לעיל.

56 בראשית ג', ה: "וְהִיָּיתֶם לְאֱלֹהִים" מיתרגם באונקלוס "ותהון כרברבין", ודברי הרמב"ם על זה

והמושלים. כלום נשיא בעם, כמו רב גדול ובעל שם חסין מפני קללה אפילו במחיר של התנהגות נפשעת? "אי נשיא כאחז וכחביריו?" שואלת המכילתא, ועונה "תלמוד לומר 'בעמך', לא אמרתי אלא בזמן שהן נוהגין כמנהג עמך".⁵⁷ כדברים האלה למדנו גם מפי דרשה דומה על הפסוק "וְאֶהְבֶּתְּ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ" (ויקרא י"ט, יח), שמופיעה בכמה מקומות, ומסייגת את האמור למי שנוהג 'כמוך', בתוך מסגרת נורמטיבית מסויימת.⁵⁸

רב או מקרי דרדקי שמתעלל מינית בתלמידיו אינו נוהג כמעשה עמך. מלומד גדול ואיש ציבור שנופך של חסידות נסוך על פניו אינו רשאי בשם גדולתו, בשם ניצוצות הגאולה, בשם סמאל ומטטרון, או בשם כל נבואת שקר אחרת⁵⁹ לכוף את יצרו על זולתו. על אחת כמה וכמה אמורים הדברים בשעה שיחסי מורה ותלמיד אמורים כאן. בעל הציץ אליעזר דרש בקל וחומר את חומרת מעשי המלמד ממעשי האב, ועולים הדברים יפה אף מדברי חז"ל "שאביו הביאו לחיי העולם הזה ורבו שלימדו חכמה הביאו לחיי העולם הבא":⁶⁰ מה זה גדול מן האב בהלכות השבת אבידה, אף פגיעתו חמורה מפגיעת האב, "והוא שיהיה רבו מובהק, שלמד רוב חכמתו ממנו",⁶¹ כמעמד של רבנים מסויימים בציבור.

ולאותם מנהיגי קהילות שרואים בעצמם מלמדי זכות על עברייני מין שהורשעו בדין, או מליצי יושר על אלו ש'נעלמו' במפתיע למקומות שאין בהם הסכם הסגרה, אין לי אלא לקרוא להתעוררות רבתי: חכמים הזהרו בדבריכם! נשיכתכם נשיכת שועל ועקיצתכם עקיצת עקרב, וכל אימת שאתם נותנים

במורה נבוכים א, ב (בראש הפרק). ואף בפרקין "אלהים" מתפרש בלשון זו, כפי שעולה מפסוקים ז-ח: "וְנִקְרַב בְּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים [...] עַד הָאֱלֹהִים יָבֵא דָבָר שְׂגִיחִים", וברי שהכוונה לבית המשפט.

57 מכילתא דר"י, שם, עמ' 318, שורה 6, לפי כתביד אוקספורד, הספרייה הבודליאנית, Mar. Or. 24 (קטלוג נויבאואר, 151).

58 ראו במאמרי "אלא אהוב את כולם: לחקר פירוש של פינקלשטיין באבות דרבי נתן", **מעגלים** ח (תשע"ג), עמ' 100, ובהפניות לקיסטר שם.

59 כפי שנתכנה מלמד אחד בידי תלמידיו אחר שנתגלו מעשיו. וכדברי חז"ל שאמרו ש"המתנבא לעקור דבר מן התורה חייב" (בבלי סנהדרין, צ ע"א), כדיני עריות. וראו פירוש הרמב"ן על דברים י"ג, ד, ד"ה "וטעם כי מנסה".

60 משנה, בבא מציעא ב, יא.

61 פירוש ר"ע מברטנורא, שם.

מקום למי שנחשד בניצול מיני של צאנו, תלמידים יגלו אחריכם למקום מים הרעים. אין מחילה בעולם למלמדים נצלנים; ואין תקנה לקלוקל האיום ולטראומה הנפשית בכגון זה. אל תשיתו ליבכם לטיעון האיוולת 'שגם בית משפט יכול לטעות'; וכי על 'שמא' תסכנו את חיי תלמידים ותדרשו בעדים כשרים ובהתראה, שראו כמכחול בשפופרת ודייקו בעוקצי תאנים? הנה עדי בשמים ושהדי במרומים שלא התיר הציץ אליעזר דין רודף ודין מוסר במלמדים שלא לצורך, ולא על 'שמא' הניח את דבריו. חובה עלינו להוציא את הדברים מאפלה לאורה, כי אין הצר של ספק לשון הרע (האמור מפי מכירי פנים) שֶׁוּה בלא תעמוד. אלו אינם רבנים, אלו אינם צדיקים, אלו אינם עושי דבר ה' ומקיימי תורתו. אלו נבלים המשתמשים בתגא שנתחייבו בדין רודף, ושקלם הכתוב לשופכי דמים.

אין אדם צריך לעשות בעצמו מעשי רשעות כדי להיכרך בחדא מחתא עם רשעי ישראל שבדור, ואפילו הוא מאמין שאך מדובר בעלילות דברים. צאו וראו עד כמה הקפידה תורה להתרחק מן הרוע, שלא זאת בלבד שאסרה על כל אחד ואחד מבני ישראל מלפעול בדרכי רשע, אלא אף בעקיפין נתנה את קולה: "אל תִּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לְהִיֵּת עִד חָמָס" (שמות כ"ג, א). והלא אין השתת היד עצמה מהווה סימן לקיומו של רשע אינהרנטי, אבל על כל מלמד שפוגע בנערים רכים יש מעגל של יודעים שמעלים עין. אין הרשע פועל בתוך ריק, אלא הוא פרי של שיתוף רצונות, מהם פעילים ומהם סבילים, בין אנשים וגורמים שונים. על כן אפילו לא יהיה מדובר בעשיית רוע של ממש – מספיק שנתן אדם את ידו בדבר מתוך אמון זך בצדקתו של אותו מקרי דרדקי, כגון שהמשיך להעסיקו לאחר הרשעה בדין – הרי זה בסופו נעשה עד חמס.

וקץ כל בשר כבר בא, כי מלאה הארץ חמס. ויקוים בנו מהרה מקרא שכתוב: "תִּמּוּ חֲטָאִים מִן הָאָרֶץ וְרָשָׁעִים עוֹד אֵינָם" (תהלים ק"ד, לה).